

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ :

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ — ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ

1934

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» — ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

STEFAN ZWEIG

ΝΙΤΣΕ*

Ο ΧΟΡΟΣ ΠΑΝΩ ΑΠ' ΤΗΝ ΑΒΥΣΣΟ (συνέχεια)

Ποτέ δημιουργός δεν προσβλήθηκε από ένα κύμα έμπνευσης σαν αυτό που έπεσε στο Νίτσε σ' αυτό μονάχα το φθινόπωρο. «Ποτέ δεν έδούλεψε φιλολογικά, ποτέ δεν αιστάντηκε, ούτε υπόφερε, δμοια: μονάχα ένας Θεός, ένας Διόνυσος, υποφέρει έτσι.» Αυτά τ' λόγια, που λέει στην αρχή της τρέλλας του, είναι φοβερά αληθινά. Γιατί, αυτό το μικρό δωμάτιο του τέταρτου πατώματος κι' η σπηλιά του Sils-Maria φιλοξενούν, τόν ίδιο αυτόν καιρό που ο Νίτσε είναι άρρωστος και πιασμένος απ' τη νευρική υπερδιέγερση, τις σκέψεις τις πιο τολμηρές, τ' λόγια τ' πιο υπέροχα απ' όσα ο αιώνας γνώρισε απ' την αρχή του: το δημιουργικό πνεύμα έχει καταφύγει κάτω απ' αυτή τη χαμηλή και πυρωμένη απ' τόν ήλιο στέγη και σκορπάει την άφθονία του σ' ένα φτωχό έρημίτη, δίχως όνομα, άτολμο και χαμένο, — άπειρος περισσότερη απ' όση ένας μονάχα άνθρωπος μπορεί να υποφέρει. Και σ' αυτό το περιορισμένο μέρος, το φτωχό γήινο πνεύμα, πνιγμένο απ' την απεραντωνσύνη, τρομαγμένο, τρεμοσβύνει και τρικλίζει κάτω απ' τη δύναμη των άστραπών, της φωτοχυσίας και των άποκαλύψεων που το δέρνουν. Σαν τόν Hoelderlin στην πνευματική του τύφλωση, αϊθάνεται πώς ένας Θεός είναι πάνωθέ του, ένας Θεός καμωμένος από φλόγα που το βλέμμα του δεν μπορεί να τόν υποφέρει και

που ή άναπνοή του καταστέφει τ' πάντα. Διαρκώς το φτωχό τρεμουλιάρικο δν σηκώνεται για να δει το πρόσωπό του κι' οι σκέψεις του ξεπετιούνται από μέσα του με μίαν όρμη άβάσταχτη. Γιατί, αυτός που αισθάνεται, που δημιουργεί φιλολογικά κι' υποφέρει αυτά τ' άνείπωτα πράγματα . . . δεν είναι . . . δεν είναι ο ίδιος θεός . . . δεν είναι ένας θεός του σύμπαντος, άφ' ότου έσκότωσε τόν άλλον; . . . Ποιος είναι; . . . ο Έσταυρωμένος, ο Θεός ο πεθαμένος ή ο Θεός ο ζωντανός; . . . ο Θεός της νιότης του, ο Διόνυσος; . . . ή, καλλίτερα, είναι και τ' δυο μαζί: ο Διόνυσος σταυρωμένος; . . . Οι σκέψεις του άνακατεύονται διαρκώς περισσότερο, το κύμα κάνει πολύ θόρυβο απ' το πολύ φως . . . Υπάρχει άκόμα φως; Δεν υπάρχει μουσική; Το μικρό δωμάτιο του τέταρτου πατώματος της Via Alberto αρχίζει ν' άντηχει, όλες οι σφαιρες λάμπουν και σιγοτρέμουν, όλοι οι ούρανοι είναι μεταμορφωμένοι . . . Ω! Τι μουσική! Τ' άκρυσά τρέχουν στα μάγουλά του, ζεστά, καυτά . . . Ω! Τι θεϊο χάδι, τί σμαραγδένια εύτυχία! . . . Και τώρα . . . Τι άφάνταστη διαύγεια! Και κάτω, στο δρόμο, όλοι του χαμογελούν . . . Πώς σηκώνονται για να τόν χαιρετήσουν! Νά! ή γυναίκα που πουλάει φρούτα άναζητά μες στο καλάθι της τ' πιο ώρατα μήλα . . . Όλα υποκλίνονται και σκύβουν μπροστά σ' αυτόν, τ' φονιά της θεότητας, όλα άναγαλλιάζουν . . . Γιατί; . . . Ναι, ναι, τ' ξε-

* Συνέχεια από το προηγούμενο και τέλος.

ρει, τὸ ξέρει καλά: γιατί ὁ ἀντίχριστος ἔφτασε, κι' ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ψάλλουν «Ὡσαννά!»... «Ὡσαννά!»... «Ὅλα ἀντηχοῦν, τὸ σύμπαν ἀντηχεῖ ἀπὸ εὐθυμία καὶ μουσική... Καὶ κατόπιν, ξαφνα, ὅλα εἶναι ἄφωνα... κάτι ἔπεσε... εἶναι ὁ ἴδιος, ἀλλοίμονο! ποῦ ἔπεσε μπρῶς στὸ σπίτι του... Κάποιος τὸν ἀνασηκώνει... Τώρα, νά τον, ξανά στὸ δωμάτιό του... Κοιμήθηκε πολὺ; Εἶναι τόσο σκοτεινά;.. Τὸ πιάνο εἶναι κεῖ... Μουσική!... Μουσική!.. Κι' ὕστερα, ξαφνικά, κόσμος μὲς στὸ δωμάτιό του... Δὲν εἶναι ὁ Overbeck;.. Ὅμως ἐκεῖνος βρῖσκεται στὴ Βάιερ κι' αὐτὸς στὸ... ποῦ λοιπόν;.. Δὲν τὸ ξέρει πιά... Γιατί τὸν κοιτᾶ τόσο παράξενα, τόσο ἀνήσυχα;.. Ἐπειτα ἓνα βαγόνι, ἓνα βαγόνι... Πῶς θορυβοῦν οἱ ράγες παράξενα! Θάλεγε κανεὶς πῶς θέλουν νὰ τραγουδήσουν... Ναί... τραγουδοῦν τὸ δικό του «τὸ

τραγοῦδι τοῦ γονδολιέρη», κι' ὁ ἴδιος τὸ τραγουδάει μαζί τους... τὸ τραγουδάει μὲς στ' ἀτέλειωτα σκοτάδια.

Καὶ κατόπι, γιὰ καιρό, κάπου ἄλλο, σ' ἓνα δωμάτιο πάντα σκοτεινὸ, χωρὶς ποτὲ πιά ἥλιο, ποτὲ πιά φῶς, οὔτε μὲσα οὔτε ἔξω. Καμμιά φορά, κάτω ἀπ' αὐτό, ἄνθρωποι μιλοῦν ἀκόμη... Μιά γυναίκα (δὲν εἶναι ἄραγε ἡ ἀδερφή του; Μά αὐτὴ εἶναι μακρὰ, πολὺ μακρὰ, στὴ χώρα τῶν Λάμα) τοῦ διαβάζει βιβλία μεγάλῳφωνα... Βιβλία; Δὲν ἔγραψε κι' αὐτὸς βιβλία; Κάποιος τοῦ ἀπαντᾷ μὲ καλοσύνη. Μά δὲν καταλαβαίνει τί τοῦ λένε. Αὐτὸς, ποῦ στὴν ψυχὴ του ξέσπασε μιὰ ὁμοία θύελλα, εἶναι ὀριστικὰ κουφὸς σ' ὅλα τὰ ἀνθρώπινα λόγια. Αὐτὸς, ποῦ μὲς στὰ μάτια του ὁ δαίμονας κοίταξε τόσο βαθειά, εἶναι τυφλὸς γιὰ πάντα.

Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Εἶναι μεγάλος αὐτὸς ποῦ δίνει μιὰ κατεύθυνση.

«Θὰ μὲ νοιώσουν μετὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸ πόλεμο ποῦ ἔρχεται.» Αὐτὴ ἡ προφητικὴ φράση βρῖσκεται ἀνάμεσα στὰ τελευταῖα γραφτὰ τοῦ Φρειδερίκου Νίτσε. Καί, πραγματικά, δὲν ἐνοίωσαν καλά αὐτὰ τὰ λόγια τοῦ μεγάλου ἀγγελιαφόρου, τὴν ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα ποῦ διαλαλεῖ, παρὰ μὲ τὸ ἀγκομαχητό, τὴν ἀβεβαιότητα καὶ τοὺς κινδύνους τοῦ κόσμου μας κατὰ τὴν καμπὴ τοῦ τελευταίου αἰῶνα: φαίνεται πῶς σ' αὐτὸν τὸν καταπληχτικὸ δημιουργό, τὸν εὐαίσθητο καὶ στὴν ἐλάχιστη ἀτμοσφαιρικὴ μεταβολή, στὴν παραμικρὴ προαίσθηση τῆς θύελλας, ποῦ ἡ νευρικότητά του γινόταν τότε πνεῦμα καὶ τὸ πνεῦμα γράμματα φλογερά, ἔχει μαζευτεῖ ὅλη ἡ πλεῖση τοῦ ἠθικοῦ φορτίου τῆς Εὐρώπης. Κι' ἔτσι βλέπουμε τὴν πιὸ μεγαλόπρεπη θύελλα τοῦ πνεύματος νὰ ἔρχεται πρὶν ἀπὸ τὴ φοβερὴ θύελλα τῆς ἱστορίας. Ἡ διαπεραστικὴ ματιὰ τοῦ Νίτσε εἶδε νὰ ἔρχεται ἡ κρίση, ἐνῶ οἱ ἄλλοι χά-

νονταν στὶς λέξεις, καὶ βρῖσκε τὴν αἰτία τῆς: «τὴν ἐθνικιστικὴ φαγοῦρα τῶν καρδιῶν καὶ τὴ δηλητηρίαση τοῦ αἵματος, ποῦ κάνουν τώρα στὴν Εὐρώπη τοὺς λαοὺς ν' ἀπομακρύνονται ἀπ' τοὺς λαοὺς, σὰ νὰ χανε καραντίνα», «τὸν ἐθνικισμὸ τῶν κερασφόρων» ποῦ ζοῦσαν χωρὶς ἄλλησκέψη ἀνώτερη ἐκτός ἀπ' τὴν ἐγωϊστικὴ, τὴ βγαλμένη ἀπ' τὴν ἱστορία, ἐνῶ τὰ πάντα ἔσπρωχναν πρὸς μιὰν ὑψηλότερη μελλοντικὴ ἔνωση. Καὶ ἡ ἀναγγελία μιανῆς καταστροφῆς βγαίνει μὲ θυμὸ ἀπ' τὸ στόμα του. ὅταν βλέπει τίς παράφορες προσπάθειες ποῦ γίνονται «γιὰ νὰ διαγωνιστεῖ στὴν Εὐρώπη τὸ σύστημα τῶν μικρῶν κρατῶν», γιὰ νὰ κρατηθεῖ μιὰ ἠθικὴ ποῦ δὲ βασίζεται παρὰ στὰ συμφέροντα καὶ τίς ὑποθέσεις. «Αὐτὴ ἡ παράλογη κατάσταση δὲ μπορεῖ νὰ κρατήσῃ πολὺ», γράφει μὲ πύρινα γράμματα: «ὁ πάγος, ποῦ πᾶνω του βρικόμαστε, ἔχει γίνει πολὺ λεπτός: νοιώθουμε ὅλοι τὸ θερμὸ κι' ἐπικίνδυνον φύ-

σημα του άνεμου που θα τον λυώσει.» Κανείς δεν αιστάνθηκε σαν το Νίτσε τα τριξίματα του Εύρωπαϊκού οικόδομηματος. Κανείς, σε μια εποχή οπτιμιστικής αυτοευχαρίστησης, δε φώναξε στην Εύρώπη με τόση απελπισία να φύγει, να φύγει προς την έντιμότητα και την καθαρότητα, να καταφύγει σε μια πιο ανώτερη διανοητική λευτεριά. Κανείς δεν ένοιωσε τόσο καλά πώς μια εποχή μόλις τελείωσε κι' ήταν νεκρή, κι' ότι στη μέση της θανατικής κρίσης κάποιο καινούργιο πράγμα έτοιμαζότανε γοργά. Τώρα μονάχα το νοιώθουμε μαζί του.

Αυτή την κρίση την ένοιωσε θανάσιμα πιο νωρίς και θανάσιμα πιο νωρίς την έζησε : εκεί βρίσκεται ο ήρωϊσμός του και το μεγαλείο του. Κι' η φοβερή τάση που βασάνιζε άνυπόφορα το πνεύμα του και που στο τέλος το κομμάτιασε, τον ένωσε μ' ένα ανώτερο στοιχείο : αυτό δεν ήταν άλλο παρά ο πυρετός του κόσμου μας πριν να σπάσει το απόστημα. Κάθε μέρα, πουλιά που προμηνούσαν τη θύελλα, πνευματικοί άγγελιαφόροι, προσιωνίζουν με το πέταγμα τους τις μεγάλες επαναστάσεις και τις μεγάλες καταστροφές, κι' υπάρχει κάποια αλήθεια στη σκοτεινή δεισιδαιμονία των λαών που πριν απ' τους πολέμους και τις κρίσεις φαντάζεται στον ούρανό κομήτες με ματωμένη τροχιά. Ο Νίτσε υπήρξε ένας τέτοιος φάρος στον ούρανό, η άστραπή που προμηνά τη θύελλα, η μεγάλη κοσμοχαλασιά που ξεσπάει στις κορυφές των βουνών πριν κατεβεί στις πεδιάδες. Κανείς δεν ένοιωσε από πριν με μια τόσο μετεωρολογική βεβαιότητα τις λεπτομέρειες και την όρμη του κατακλυσμού που πήγαινε να φτάσει τον πολιτισμό μας. Μά εκεί βρίσκεται η αιώνια τραγωδία του πνεύματος : η σφαίρα του της ανώτερης καθαρότητας και της ανώτερης συλλογής δε συγκοινωνεί με το θολό και περιορισμένο άερα του καιρού του, το παρόν μένει διαρκώς άκατανόητο και μυστηριακό καθώς ένα σημείο πλα-

νιέται πάνω του στον ούρανό και τα φτερά της προφητείας θορυβούνε. Έτσι, το πιο φωτεινό πνεύμα του αιώνα δε στάθηκε πολύ ξεκάθαρο για να μπορέσει να το νοιώσει η εποχή του : όπως ο άγγελος του Μαρθώνος, που αφού έτρεξε άγκομαχώντας τη μεγάλη απόσταση που τον χώριζε απ' την Άθήνα, δε μπόρεσε ν' αναγγείλει τη μεγάλη καταστροφή των Περσών παρά με μιάν υπέρτατη κραυγή γεμάτη έκσταση (μετά την όποια έπαθε θανατηφόρα αίμορραγία), έτσι κι' ο Νίτσε δε μπόρεσε παρά να προφητέψει την τρομερή καταστροφή του πολιτισμού μας χωρίς να μπορέσει να την έμποδίσει. Έριξε μόνο στην εποχή του μια μεγάλη κι' αξέχαστη κραυγή γεμάτη έκσταση : έπειτα, το πνεύμα του έσβυσε μέσα του.

Ο Jacob Burckhard, ο καλύτερος απ' τους μελετητές του, ώρισε, με τον καλύτερο για μένα τρόπο, την αληθινή ύπηρεσία που χρωστάμε στο Νίτσε όταν έγραψε πώς τα βιβλία του «μεγάλωναν την άνεξαρτησία στον κόσμο». Αυτός ο καλά πληροφορημένος και πολύ άνεπτυγμένος άνθρωπος έγραψε : την άνεξαρτησία στον κόσμο κι' όχι την άνεξαρτησία του κόσμου. Γιατί, η άνεξαρτησία δε βρίσκεται πάντα παρά στο άτομο, στον ένα, και δε μεγαλώνει με τον αριθμό : ακόμη περισσότερο δεν αύξάνεται ούτε με τα βιβλία, ούτε με την άγωγή : «Δεν υπάρχουν ήρωϊκές εποχές· άνθρωποι ήρωϊκοί υπάρχουν.» Πάντα το άτομο φέρνει την άνεξαρτησία στον κόσμο και πάντα και μόνο για τον ίδιο τον έαυτό του. Γιατί κάθε έλεύτερο πνεύμα είναι ένας Άλέξανδρος : κυριεύει με τη βία όλες τις επικράτειες κι' όλα τα βασίλεια, μά δεν αφήνει κληρονόμους. Πάντα μια έλεύτερη αυτοκρατορία γίνεται η λεία των διαδόχων και των θαυμαστών, των έρμηνευτών και των σχολιαστών, που είναι σκλάβοι των λέξεων. Νά γιατί η μεγαλόπρεπη άνεξαρτησία του Νίτσε δε μας χαρίζει μια διδασκαλία (όπως θάθελαν οι παιδαγωγοί), μά μιάν άτμόσφαιρα,

την ἀτέλειωτη διάφανη ἀτμόσφαιρα, πλημμυρισμένη ἀπὸ ἀνώτερη διαύγεια καὶ πάθος, δαιμονιακὴ κατὰ βάθος· ποὺ ξεσπάει σὲ θύελλες καὶ καταστροφές. Ὄταν ἔρχεται κανεὶς σὲ συνάφεια μὲ τὰ βιβλία του, μυρίζεται ὄζον, ἕναν ἀέρα πρωτόγονο, στερημένο ἀπὸ κάθε φόρτωση, κάθε συννεφιά, κάθε βάρος. Βλέπει ἐλεύθερα σ' αὐτὸ τὸ ἥρωϊκὸ τοπεῖο τὰ βάθη τῶν οὐρανῶν κι' ἀνασαίνει ἕναν ἀέρα καθαρὸ καὶ δροσερό, ἕναν ἀέρα γιὰ τίς δυνατές καρδιές καὶ τὰ ἐλεύθερα πνεύματα. Πάντα ἡ ἐλευθερία εἶναι ἡ τελικὴ ἔννοια τοῦ Νίτσε, — ἡ ἔννοια τῆς ζωῆς του καὶ τῆς πτώσης του: ὅπως ἡ φύση χρειάζεται τίς θύελλες καὶ τοὺς κυκλώνες γιὰ νὰ διοχετέψει τὸ ξεχειλίσμα τῆς δυνάμεις τῆς σὲ μιὰν ἄγρια

ἐπανάσταση ἐνάντια στὴν ἴδια τῆς σταθερότητα, ἔτσι καὶ τὸ πνεῦμα χρειάζεται ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἕναν ἄνθρωπο δαιμονισμένο ποὺ ἡ ἀνώτερη δυνάμεις του νὰ τὸν διευθύνει ἐνάντια στὴν ὁμοιομορφία τῆς σκέψης καὶ τῆς μονοτονίας τῆς ἠθικῆς. Χρειάζεται ἕναν ἄνθρωπο ποὺ νὰ καταστρέφει καὶ νὰ καταστρέφεται ὁ ἴδιος. Μὰ αὐτοὶ οἱ ἥρωϊκοὶ ἐπαναστάτες δὲν εἶναι σκαλιστὲς καὶ κατασκευαστὲς τῶν κόσμων, ὅπως οἱ σιωπηλοὶ δημιουργοί. Ἄν οἱ πρῶτοι δείχνουν τὴν ἀφθονία τῆς ζωῆς, οἱ ἄλλοι δείχνουν τὴν ἀκατανόητη δυνάμεις τῆς θέλησῆς τῆς. Γιατί μόνο μὲ τίς τραγικὲς ὑπάρξεις καταλαβαίνουμε τὸ βάθος ποὺ ὑπάρχει στὸ αἶσθημα καὶ μόνο ἀπ' τὰ μεγάλα πνεύματα ἡ ἀνθρωπότης νοιώθει τὸ ἐξαιρετικὸ τῆς μεγαλειῶ.

Μεταφρ. Π. Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

ΤΕΛΟΣ

ΝΥΧΤΑ

Τίποτ' ἀπὸνα κυπαρίσι
κι' ἕνα φεγγάρι γαλανὸ
ποὺ ἔχει στὰ χὰη ἀκινήτησι:

Τίποτ' ἀπὸνα μεσ' τὰ βάθη
τραγούδι ἀργό, στοχαστικὸ,
π' ἄρχισε, σῶπασε, κι' ἐχάθη...

Τίποτ' ἀπὸ μιὰ μαύρη γάτα
ποὺ ἐχάθη μέσα στῆς νυχτὸς
τὸ στενορόμι ἀλαφροπάτα...

...Τίποτ' ἀπὸνα καφτὸ δάκρυ
κι' ἕνα παράπονο πικρὸ
στῆς γαλανῆς νυχτὸς τὰ μάκρη...

ΚΩΣΤΑΣ ΚΙΟΥΣΗΣ